

Raakvlak Rapport

Archeologisch onderzoek op de hoek van de Kursaalstraat en de Kerkstraat te Knokke-Heist

Brugge 2007

Inleiding

De toetreding van de gemeente Knokke-Heist tot Raakvlak was amper een feit, of de eerste bouwerven drongen zich reeds op, meer bepaald in Heist. Reeds in het verleden waren talrijke archeologische sporen aangetroffen tijdens toevallige werfcontroles in de Kerkstraat en de Vuurtorenstraat. De geplande bouw van 'Residentie Stefanie' op de hoek van de Kursaalstraat-Kerkstraat werd dan ook van nabij gevolgd – deels in samenwerking met de medewerkers van het museum Sincfala die voor ons een oogje in het zeil houden - en gaf uiteindelijk ook aanleiding tot een archeologisch onderzoek.

Aangezien het dossier Kursaalstraat-Kerkstraat reeds vergund was vóór de toetreding van de gemeente Knokke-Heist tot Raakvlak, kon in dit geval enkel overgegaan worden tot een werfcontrole. Met de medewerking van de bouwheer Sabijac bouwteam- groep Jacxsens konden tijdens de graafwerken zoveel mogelijk archeologische sporen geregistreerd worden. De 8-koppige ploeg van Raakvlak streek neer en slaagde erin om binnen een tijdsbestek van slechts een paar uren alle sporen in te tekenen én op te graven, en dat terwijl de bouwwerken gewoon doorgingen. Op een oppervlakte van amper ca. 250 m² kwamen 11 tonwaterputten, 1 bakstenen waterput en een beerput aan het licht. Het verband met de toenmalige bewoning kon nergens vastgesteld worden.

Situering

De site is gelegen op de hoek van de Kursaalstraat (2-8) / Kerkstraat (36-38), op de kadasterkaart aangeduid met de nummers 292a, 293a, 295 en 296. De dorpskern en ook de onderzochte percelen liggen geologisch gezien in de Jonge Duinen. Deze duinenstrook kent een golvend reliëf tussen de 6m en 25 meter TAW.

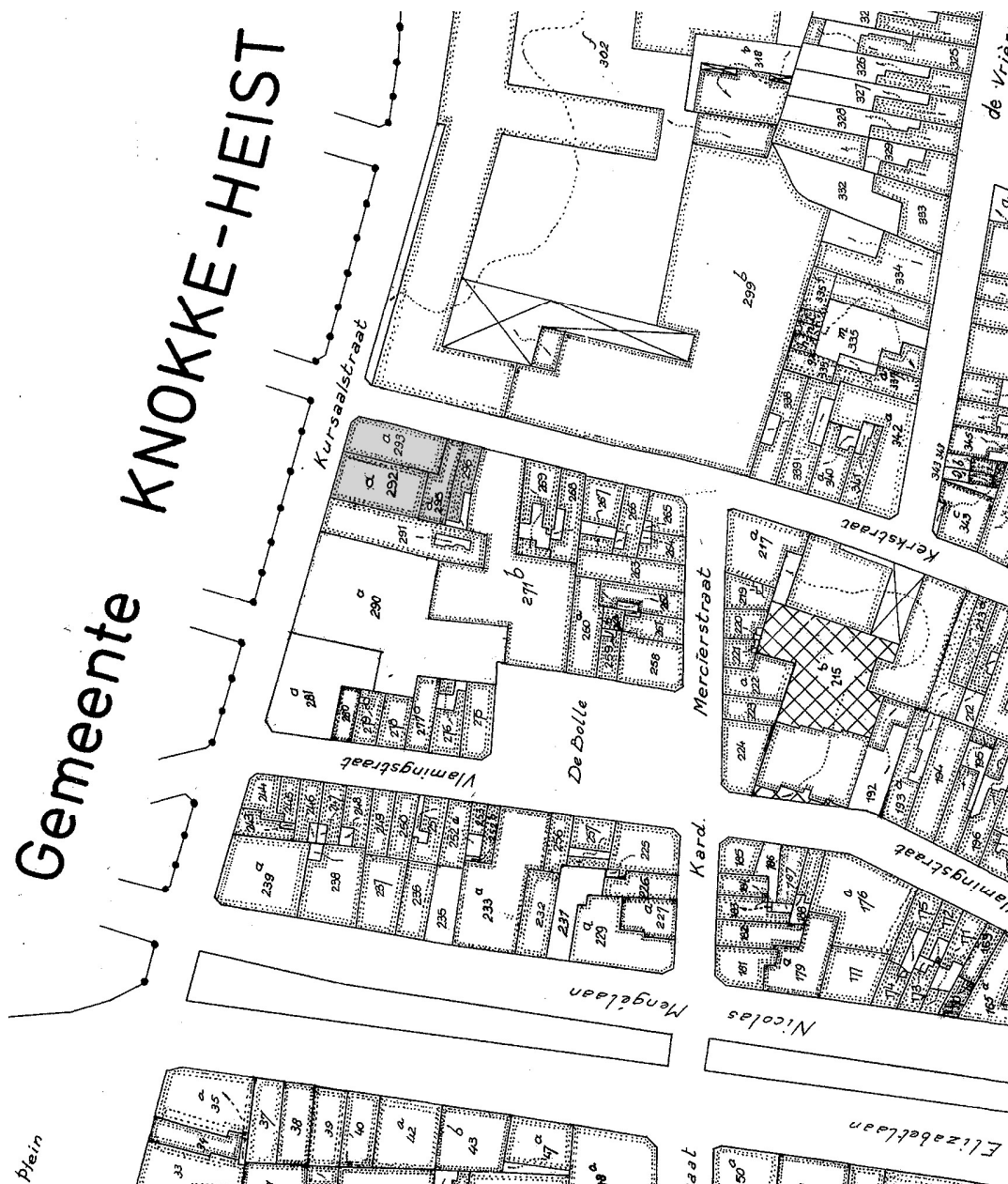

Fig. 1. Kadasterkaart met aanduiding van de onderzochte percelen

Historische omkadering

Historisch onderzoek van M. Coornaert beschrijft de vroegste bewoning achter de Oudemaarsdijk. Pas sinds de bouw van een inlaagdijk (rond 1310) is de bewoning iets zuidelijker verschoven. Hieruit kunnen we opmaken dat er vóór de 14de eeuw historisch geen sporen van bewoning zijn op de onderzochte percelen. Vanaf de 2de helft van de 14de eeuw wordt er een onderscheid gemaakt tussen het Oostdorp (ten O van de Kursaalstraat) en het Westdorp (tss Heistlaan en de Kursaalstraat). Samen vormen deze wijken het Noorddorp, waar

de meeste vissers woonden. De resterende bevolking situeerde zich rond de kerk van Koudekerke, het Zuiddorp genoemd.

Het Archeologisch onderzoek

11 tonwaterputten

In totaal kwamen de restanten van 11 tonwaterputten aan het licht. Een tonwaterput bestaat uit gerecycleerde op elkaar gestapelde tonnen zonder bodem of deksel. Het gebruik van afgedankte houten tonnen tot waterput komt vaak voor tijdens de late en post-middeleeuwen, maar dateert al uit vroegere tijden. Het gaat om afgedankte tonnen die tevoren werden gebruikt voor het transport van allerlei vloeistoffen zoals bier, wijn, maar ook vaste stoffen zoals vlees en vis. Het onderste gedeelte van de ton bevond zich onder de grondwatertafel, waardoor de put voorzien was van een permanente toevoer van water. Het water werd geput met een houten emmer of met een waterkruik die door middel van een haak aan een stok bevestigd was. Wanneer de waterput verzand was, bleef er een gat in de bodem achter, dat moest gevuld worden. De opvulling gebeurde met allerlei afval, vooral huishoudelijk afval zoals gebroken aardewerk en etensresten. Vaak werd een afgedankte waterput achteraf ook als beerput gebruikt.

Fig. 2. restant van een tonwaterput

De opgegraven tonnen bestaan uit 14 tot 24 verticale planken, ook “duigen” genoemd. Bij de vroegst aangetroffen tonnen worden de duigen bij elkaar gehouden door “hoepels” van gespleten takken, omwikkeld met wilgentenen. Bij de post-middeleeuwse waterputten komen zowel hoepels als nagels voor. Bij één ton worden de planken samengehouden met behulp van een ijzeren band. Het gaat hier om de jongste put.

Bij enkele tonnen zit in één van de duigen een vierkant gat langs waar de inhoud van de ton gecontroleerd kon worden. Enkele duigen dragen ingekraste merktekens. Ze bestaan uit combinaties van de letter X, cirkels en streepjes. Het is niet duidelijk wat de precieze betekenis van deze merken is, ze kunnen een verschillende oorsprong hebben; van de kuiper, de handelaar, eigendomstekens...

Fig. 3. Enkele voorbeelden van duigen met merktekens

Er kon helaas geen enkele volledige ton gerecupereerd worden. Van alle aangetroffen tonwaterputten was slechts een deel van de onderste ton bewaard. De bodemdiameter van de gevonden tonnen varieert van 55 tot 65 cm. Aangezien geen enkele volledige duig bewaard bleef kan ook de precieze hoogte van de tonnen niet achterhaald worden. Enkele duigen zijn bewaard tot een hoogte van 1,10 meter wat doet vermoeden dat we eerder met grote tonnen, de zogenaamde wijntonnen te maken hebben.

Opvallend is de grote concentratie waterputten op een kleine oppervlakte. Tevens blijken de tonwaterputten in groepjes voor te komen. Elk groepje bestaat uit enkele waterputten met een verschillende datering. De oudste zijn te dateren op het eind van de 14de eeuw, de recentste werden opgegeven tijdens het eerste kwart van de 18de eeuw. Zo is er gedurende ruim 3 eeuwen een continuïteit aan tonwaterputten en dus ook aan watervoorziening merkbaar.

Bakstenen beerput

Ook werd een rechthoekige bakstenen beerput aangetroffen. Op de bodem lagen enkele planken voorzien van gaatjes. De beerput had een vondstrijke vulling met veel aardewerk, botmateriaal en etensresten. De inhoud is te dateren tijdens de 2de helft van de 15de en het eerste kwart van de 16de eeuw.

Fig. 4. Bakstenen beerput met plankenbodem

Bakstenen waterput

Tussen de vele tonwaterputten werd één grote bakstenen waterput aangetroffen. Deze bakstenen constructie was gebouwd bovenop een houten karrenwiel, waarvan de spaken verwijderd waren. Het gebeurt wel vaker dat een volledig of gedeeltelijk, afgedankt karrenwiel werd gebruikt als basis voor een waterput. De vulling van deze context bestaat uit afval, dat er na de afdanking van de waterput werd in gegooid en is te dateren in de 17de eeuw.

Fig. 5. Bakstenen waterput

Fig. 6. Het houten karrenwiel.

Besluit

Alle vondsten zijn toe te schrijven aan de inwoners van het vroegere vissersdorp Heis. Het aardewerk maakt het leeuwendeel van de vondsten uit. Heel wat voorwerpen konden gereconstrueerd worden. Opvallend is de vondst van twee tingeglazuurde kommetjes, vermoedelijk uit de 16de eeuw, die slechts zelden voorkomen. Daarnaast vermelden we ook wat voedselresten, waaronder botfragmenten en visgraten.

Of het nu vissers, boeren of dagloners waren valt helaas niet uit de vondsten op te maken, het verschil in levenswijze was wellicht miniem. Coornaert schat het aantal huizen in de dorpskom rond 1400 op een 50-tal. 100 jaar later spreekt men al van 4 à 500 inwoners. De bloeiperiode van Heis situeert zich vanaf de 2de helft van de 15de eeuw tot de eerste helft van de 16de eeuw, dit wordt eveneens weerspiegeld in de aangetroffen vondsten. Op het terrein waar het archeologische onderzoek plaatsvond, vermeldt de ommeloper van Eiesluis in 1580 een viertal huizen met hun bewoners (een huus metter erfve); in de 17de eeuw wordt er op de hoek van de Kursaalstraat een herberg vermeld.

Een selectie van de zal in een tijdelijke opstelling in het museum Sincfala te zien zijn. Een kort overzicht van de onderzoeksresultaten, vergezeld van enkele foto's werd ook onder de vorm van een nieuwsbrief naar het grote publiek verspreid.

De archeologisch toekomst in Knokke-Heist

Naar de toekomst toe plant Raakvlak de systematische aanpak van het beheer van het archeologisch patrimonium. In de praktijk betekent dit dat bij een aantal verkavelingen proefsleuven zullen getrokken worden, eventueel gevolgd door opgravingen.

Nieuwbouwprojecten in de bebouwde kom van Knokke en vooral Heist zullen vergezeld gaan van archeologisch onderzoek. Bij grootschalige projecten, zoals de aanleg van de AX, de eventuele aanleg van het Noorderkanaal en het nieuwe golfterrein in Knokke zal Raakvlak een partner worden. Dit zal evenwel gebeuren in samenspraak met alle betrokkenen en met een grote nadruk op het verstrekken van informatie naar het grote publiek. De inwoners van Knokke-Heist zullen dus beslist nog meer vernemen over Raakvlak en de archeologie in de streek.

Bijlage 1 Beschrijving en datering van de sporen

Spoor 1 tonwaterput, slechts het onderste van de uitbraak bewaard. Vulling met baksteenpuin.

Spoor 2 tonwaterput, 1 ton bewaard bestaande uit 24 duigen, diameter tonbodem ca. 65 cm.

Onderaan een metalen (ijzeren) ring die de duigen samenhoud. Hoogst bewaarde duig ca. 95 cm., grootste diameter ton ca. 80 cm. Onderaan waterput een ring van houten planken diameter buitenzijde 128 cm. Binnenzijde 90cm.

Spoor 3 Bakstenen beerput (1,9 x 1,4 meter), baksteenformaat 23x10,5x5,5 en 21x9,5x4,5 cm

Op de bodem lagen enkele planken voorzien van gaatjes. De planken waren 175-195 cm lang. Bovenop deze planken werd de bakstenen beerput gebouwd.

Spoor 4 tonwaterput, slechts 10 duigen van onderste ton bewaard. Hoogst bewaarde duig 1,10 meter. 1 duig draagt een merkteken.

Spoor 5 tonwaterput, 1 ton bewaard bestaande uit 15 duigen. Diameter tonbodem ca. 55 cm., hoogst bewaarde plank 1 meter hoog, breedste diameter ton ca. 65 cm.

1 duig met merk, 1 met 3 gaten en 1 met specifieke opening, enkel houten hoepels.

Spoor 6 tonwaterput, 1 ton bewaard bestaande uit 14 duigen. hoogst bewaarde slechts 40 cm. tonbodem ca. 55 cm.

Spoor 7 tonwaterput, slechts 4 planken bewaard. hoogst bewaarde plank 75 cm.

Spoor 8 tonwaterput, enkel de onderste ton bewaard bestaande uit 20 duigen, de hoogst bewaarde duig is 80 cm. 4 duigen dragen merktekens, 1 duig heeft 2 gaten. De bodemdiameter is 62 cm.

De ton draagt onder de groef op de kim enkele gaten.

Spoor 9 tonwaterput, enkel onderste laagje bewaard, werd helemaal door kraan weggegraven, er kon niks van gerecupereerd worden

Spoor 10 tonwaterput, 1 ton bewaard bestaande uit 14 duigen, diameter tonbodem ca. 50 cm.

Hoogst bewaarde duig ca. 55 cm, 1 met merk bewaard, in sommige planken nagels.

Spoor 11 tonwaterput, 1 ton bewaard bestaande uit 17 duigen, waarvan 2 een merk dragen.

Tevens heeft 1 duig een vierkante opening van 8 x 10 cm, een andere duig heeft een restant van een opening. De hoogst bewaarde duig is 60 cm lang. De bodemdiameter van de ton is 57 cm.

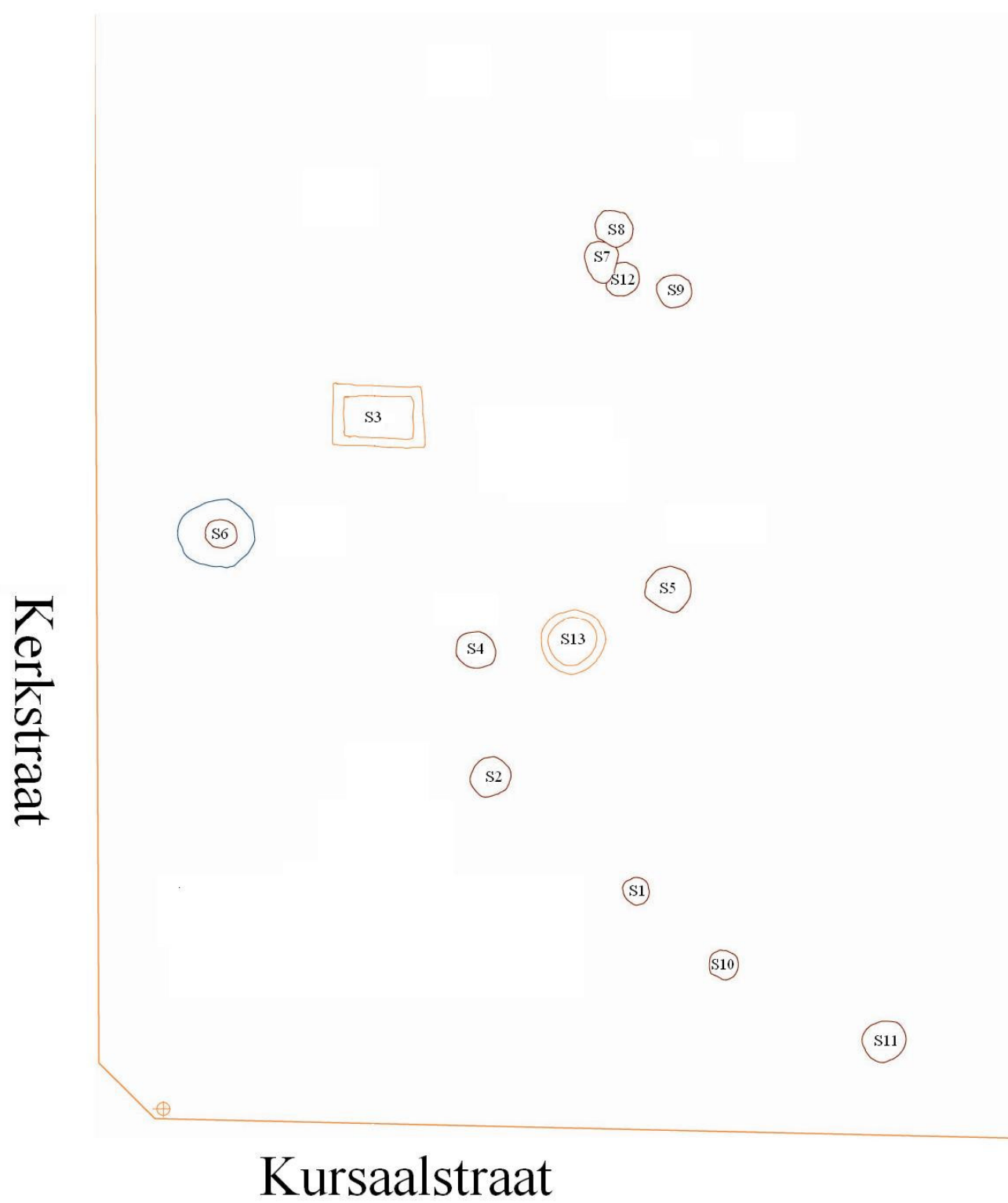
Spoor 12 tonwaterput, slechts onderste van de uitbraak bewaard gebleven.

Spoor 13 bakstenen waterput, baksteenformaat formaat 23x11x5 cm en 21x10x5 cm. Aan buitenzijde waterput enkele planken met nagels. Onderaan een karrenwiel met 12 spaken (geen spaken bewaard), diameter buitenzijde wiel 143 cm, diameter binnenzijde 127 cm. Zie Beschrijving van Dhr. Aan de bovenzijde van het wiel waren planken bevestigd, daarop werd de bakstenen waterput gebouwd.

Datering van de sporen

- 1) 1400-1500
- 2) 1650-1725
- 3) 1450-1525
- 4) 1350-1500
- 5) 1525-1625
- 6) 1650-1725
- 7) 1400-1500
- 8) 1600-1700
- 9) niks bewaard
- 10) 1375-1475
- 11) niks bewaard
- 12) 1450-1550
- 13) 1600-1700

Bijlage 2 Situering van de sporen

Bijlage 3 Situering en datering van de sporen

